

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X
e-I S S N 2 6 6 9 - 2 4 4 9

Archivum Lithuanicum 25

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 25

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2023

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

AKAD. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

PROF. HABIL. DR. *Pēteris Vanags* (kalbotyra / linguistics),
LATVIJAS UNIVERSITĀTE, RĪGA,
STOCKHOLMS UNIVERSITET

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Wiesław Wydra* (filologija / philology,
knygos istorija / book history),
UNIwersytet Adama Mickiewicza, POZNAŃ

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Ona Aleknavičienė

Biblijos skaitiniai iš Jono Bretkūno *Postilės* ir jo *Naujojo Testamento*
Lozorius Zengštoko *Evangelijose bei Epistolose* (1612) ○ 9

Anna Helene Feulner, Frank Goymann, Wolfgang Hock, Otso Vanhala

Register im älteren Baltischen:

Die Postillen des Altlitauischen und Altlettischen ○ 41

Markus Falk, Felix Thies

Die christlichen Grundgebete im Altlitauischen I. Das *Ave Maria* ○ 89

Mindaugas Šinkūnas

1724 m. rugpjūčio 9 d. įsakas dėl tvorų
ir jo vertėjas Christophoras Heinrichas Wegneris ○ 115

Inga Strungytė-Liugienė

XIX a. antrosios pusės Prūsijos Lietuvos protestantų knygos
su giesmių melodijomis skaitmenimis ○ 159

Roma Bončkutė

Aleksandro Guagninio ir Motiejaus Strijkovskio kronikos –
Simono Daukanto šaltiniai ○ 181

Giedrius Subačius

Simono Daukanto 1846 m. spaudinio *Gyvatų didžiųjų karvaidų* ortografija.
Palimpsestinės raidės ○ 195

Jurgita Venckienė

Aušros (1883–1886) kalbos pokyčiai ir redaktorių kalbinės nuostatos ○ 271

Reda Griškaitė

Pirmieji posukiliminiai metai Lietuvos istoriografijoje: kaip archeologus
keitė slavistai ir folkloristai. Piotro Bezsonovo atvejis (1865–1866 m.) ○ 297

Recenzijos (Reviews)

Inga Strungytė-Liugienė

Recenzuojama: Ona Aleknavičienė ir Gracilda Blažienė (par.)

Povilo Frydricho Ruigio gramatika Anfangsgründe einer Littauischen Grammatik, 1747;

Ona Aleknavičienė, Gracilda Blažienė, *Povilas Frydrichas Ruigys*, 2020 ○ 373

Axel Holvoet

Recenzuojama: Jurgita Venckienė (par.)

Petras Avižonis, *Lietuviška Gramatikėlė (1898–1899)*.

Bibliotheca Archivi Lithuanici 12, 2022 ○ 381

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Vilma Bukaitė (sud., koment. ir rodykl. par.)

Jurgis Šaulys. Mano dienynas, 2022 ○ 385

Roma Bončkutė

Klaipėdos universitetas,
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius

Recenzuojama:

Jurgis Šaulys. Mano dienynas,

sudarė, komentarus ir rodykles parengė Vilma Bukaitė;
rankraščio tekstą surinko Sandra Germanavičiūtė,
Liongina Gudeliienė ir Vilma Bukaitė

Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus,
2022, 864 p. ISBN 978-609-478-066-0

Naujausia istorikės Vilmos Bukaitės parengta knyga *Jurgis Šaulys. Mano dienynas* (toliau – *Dienynas*)¹ – tai Jurgio Šaulio (1879–1948) su pertraukomis 45 metus (1903–1948) rašyto dienoraščio, kaip mokslo šaltinio, publikacija. Aptariama knyga leidžia teigti, kad paskutiniaisiais dešimtmečiais išaugęs susidomėjimas Šaulio gyvenimu ir veikla jį daro vienu iš populiariausių Nepriklausomybės Akto signatarų. Labiausiai Šaulys išgarsėjo paaishkėjus, jog jo ranka rašytas 2017 m. Liudo Mažylio rastas Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nutarimo egzempliorius. Šaulio braižas įkvėpė Eimantą Paškonį sukurti naują šriftą *Signato* (2018), kuris panaudotas *Dienyno* puošybai. Dėl šio šrifto ir gausių iliustracijų (asmeninių nuotraukų, įvairių dokumentų, vizitinių kortelių, rankraščių puslapių) knyga, dailininkės Editos Gužaitės dėka, palieka labai gerą išpūdį. Leidinį sudaro Bukaitės įvadinis straipsnis „Jurgio Šaulio dienoraštis: 'Žmogus esi liudininku daugybės atsitikimų, kurie reikia būtinai žymėti, kad nepranyktų istorijai'“ (p. 5–52), užrašų tekstas „Jurgio Šaulio dienoraštis“ (p. 53–730) su mažaisiais komentarais tekste ir ilgesniais puslapio apačioje; paties Šaulio sudarytas ir pirmajame užrašų sąsiuvinyje buvęs darbų (1900–1910) sąrašas „J. Šaulys. Spausdintieji mano darbai“ (p. 731–734); santrauka anglų kalba (p. 735–737); šaltinių ir literatūros (p. 738–742) bei santrumpų (p. 743) sąrašai; asmenvardžių su trumpomis biogramomis (p. 744–848) bei vietovardžių (p. 849–863) rodyklės.

Dienynas pasirodė 2022 m. pabaigoje rengiantis minėti Klaipėdos prijungimo 1923 m. šimtmetį. Vakarų regiono skaitytojui, besidominčiam istorija, šis leidinys yra

¹ Bukaitė 2022.

gera dovana. Su Pajūriu Šaulį siejo gyvenimo, mokslo ir darbo metai. Išleistas *Dienynas* svariai papildo kitus Klaipėdos prijungimo 100-mečiui paminėti skirtus darbus. Antai jis tampa savotiška iliustracija įvykių, kurie dokumentuoti rinkinyje *1923-iejį. Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos: dalyviai ir jų liudijimai*². Šaulys gimė Klaipėdos pašonėje, Balsėnų kaime, netoli Veiviržėnų. Jo motinos Domicelės Pozingytės-Lomsargienės-Šaulienės mergautinė pavardė paplitusi tarp lietuvininkų. Šaulio prosenelė iš tėvo pusės buvo Magdalena Arnašiūtė (senelio Tado Šaulio [1800–1866] antrosios žmonos Rozalijos Eidukytės [1811–1870] motina). Ši pavardė anuomet dažniau pasitaikydavo Mažosios Lietuvos krašte. Tai rodytų, kad Šauliui buvo būdingas paribio lietuvio tapatumas, jo elgsenoje galima ieškoti lietuvininkams būdingų apraiškų. *Dienyną* skaitydami sužinome, kad sulaukęs 40 metų jis pradėjo domėtis giminės istorija, matyt, nujautė rasiąs įdomių faktų. 1929 m. vasarą leisdamas Lietuvoje Šaulys užrašė:

29. VII. [Pažaislyje]. Šįryt pradėjau Metropolito kurioj savo tyrinėjimus apie savo gimines ir Švėkšną. Deja, kurijos metrikos tesiekia 1649[-tų] metų (p. 151);

8. VIII. [Švėkšnoje]. Iš ryto buvova su prof. Turchiu pas grafą. Išėjus profesoriui, aš pasilikau ir žiūrėjau grafo archyvą, kur radau daug įdomių dalykų.

Popiet nuvažiavova į Vilkenus su vizita pas grafiene [Platerienę]. Iš ten į Gedminaičius, o iš Gedminaičių į Papjaunį, kur radau dėdę Juozą, visai jau pasenusį. Papjaunys padarė liūdno įspūdžio: netvarka, nešvarumas, apsileidimas. Užtat patyriau, kad palei Gedminaičių sodžių esąs piliakalnis Gūbrys.

Grižęs buvau nuėjęs Švėkšnoj pas savo seną pažįstamą p. Juozą Rupšį, kuris ro-dėsi labai pradžiugęs mano atsilankymu. Jis man patvirtino taip pat, kad apie Gedminaičius buvę kalbama kaipo apie karalių vietą (p. 153).

Tolimesni įrašai rodo, kad Švėkšnos grafo archyve Šaulys dar dirbo ir rugpjūčio 9–10 d. Šaulio ne vienas protėvis gyveno grafų Platerių žemėse, o tėvas buvo gimęs Gedminaičiuose, kuriuos jis tuomet taip pat aplankė (p. 153). Kokių rezultatų jo giminės istorijos tyrimas davė, liko nežinoma.

Šaulys, 1903 m. birželį atvykęs į Tilžę redaguoti *Varpo*, *Ūkininko* ir *Naujienu*, susipažino su vietiniais lietuviais inteligentais ir, kaip rodo *Dienynas* (ir išlikę laišakai), su jais rado bendrą kalbą, vertino ir gerbė jų kultūrinius, religinius skirtumus. *Dienyną* Šaulys kaip tik ir pradėjo rašyti Tilžėje, kai Povilo Višinskio siūlymu buvo paskirtas redaktoriumi:

6–24. VI. Tilžėje. Jau beveik tris savaitės, kaip atvykęs į tą teip artimą ir brangų širdžiai, bet teip šaltą ir teip mažai tepažįstamą kraštą, sėdžiu, žvalgaus – ir erzinte erzinu savo nervus... Vis dar negaliu prieiti prie tvarkos, kaip reikiant susiprasti ir pradėti dirbti... O tas dar labiau kartina, kad ir sąlygos, kurios, tikėjau, bus vertesnės, netikusios... Regis, kad čia ilgai nepateksiu... (p. 54).

2 Safronovas 2023.

Šaulio gebėjimas suprasti šio krašto žmonių mentalitetą, psichologiją buvo pastebėtas ir jaunos Lietuvos vyriausybės. Jis, 1923 m. baigęs eiti Lietuvos atstovo Italijoje pareigas, atvyko į Klaipėdą, kur dirbo iki 1925 m. pavasario. Nuo 1924 m. pradžios suorganizavo ir redagavo laikraštį *Lietuvos keleivis*, skirtą lietuvininkams, spausdintą fraktūra; taip pat redagavo naujai įsteigtą dienraštį iš Didžiosios Lietuvos atvykusiems gyventojams – *Klaipėdos žinios* (1924–1926 m. liepos mėn.) ir vokiškai leistą *Memel[er]-Zeitung* (1924–1925). Šaulio Klaipėdoje dėtas pastangas, kad abi Lietuvos dalys darniai susijungtų vienoje valstybėje, geriausiai atspindi *Klaipėdos žiniose* skelbti straipsniai. Šaulys matė vyriausybės daromas klaidas naujai prijungtame krašte. *Dienyne* šia tema randame tokį įrašą:

Buvau Klaipėdoje. Užėjęs buvau pas p. D-nę. Gavau labai nemalonių dalykų girdėti apie p. J-tės ir kitų intrigas prieš mane ir iš dalies p. D-nę. Kaip žmonės yra pikti!..

Mačiau su p. Norum. Skundėsi dėl intrigų, varomų Tautų Sąjungoj prieš mus sąryšyje su mūsų uosto organizacija.

Su p. Žilium įsikalbėjau apie mūsų Vyriausybės Klaipėdos politikos vargus, jos nemokėjimą ją sutvarkyti. Mano ir Žiliaus nuomonės tuo klausimu yra gana artimos. Kiek pats esu dėstęs mūsų valdžiai tos politikos klaidas ir vystę reikiamos politikos liniją!.. „А возъ и ныне тамъ!“ Žilius mano, kad tik gyvenimo faktais ilgainiui teįstengs pamokyti mūsų Vyriausybę, kaip reikia vesti Klaipėdos politiką. Kad nebūtų per vėlu! (p. 98).

Šaulys buvo vienas iš tų retesnių Lietuvos valstybininkų, kurie suprato Klaipėdos uosto svarbą, ir apie tai užrašuose nemažai rašė. Vis dėlto Lietuvos diplomatijos istorikai knygoje neras ilgesnių vietų politikos klausimais, į jų svarstymą Šaulys įsitraukdavo su įvairiais savo pašnekovais, bet užrašuose neatkartodavo; neras ir detalių patarimų, kuriuos jis teikdavo Lietuvos vyriausybei savo pranešimuose. *Dienyno* rašymo pobūdį jis nusistatė, atrodo, 1915 m., kai grįžo prie jo po ilgos pertraukos (1904-07-14–1915-10-8):

Dar prieš vokiečiams ateisiant buvau norėjęs pradėti rašyti savo dienių. Artinosi įdomus krašto gyvenimo perversmas – ir jo apsireiškimai reikėjo žymėti. Bet pradėjus organizuoties miesto milicijai, o paskiau pradėjus jai savo darbą, laiko taip maža bebuvu ir taip visi kiti reikalai gaišino, kad apie užrašų vedimą nebegalėjo būti nė kalbos.

Tačiau, nesant vietinės chronikos, t. y. spaudos, užrašai reikia vis dėlto pradėti vesti. Žmogus esi liudininku daugybės atsitikimų, kurie reikia būtinai žymėti, kad nepranyktų istorijai. Todėl nuo šios dienos pradėsiu žymėti nors faktus, grynus faktus, susilaikydamas, kiek galėdamas, nuo savo kritikos pastabų arba stačiai ir nuo savo nuomonės išreiškimo. Dalykų stovis liepia laikytis objektyvumo (p. 59).

Rengėja atkreipia dėmesį, jog Šaulio įrašų maniera panaši į Jono Basanavičiaus Pirmojo pasaulinio karo metų užrašų knygeles (p. 7); „tekste beveik 180 kartų pakartota frazė ‘Nieko ypatinga’, dažnai sudaranti pusę dienos įrašo“ (p. 7). Autoriaus nuostata užfiksuoti nuogus faktus atsisakant jų vertinimo teksto nesumenkina. Šaulys, kaip pats rašo, išstojęs (p. 152) iš kunigų seminarijos turėjo išmokti savimi pasi-

rūpinti. Ieškodamas gyvenamosios vietos ir išteklių dažnai keitė erdves, turėjo išmokti bendrauti su skirtingo statuso žmonėmis, užsiimti įvairiomis veiklomis. Beveik pusę amžiaus daryti įrašai atspindi Šaulio socialinės aplinkos įtaką, parodo, kokios asmenybės formavo jo naujo elgesio, skonio, moralės kriterijus; kaip, priklausomai nuo gerėjančios finansinės padėties, keitėsi jo pomėgiai, vartotojiška elgsena ir pan.

Šaulys nesilaikė 1915 m. duoto žodžio ir dienoraščio kasdien ir kasmet nerašė. Rengėja įžanginiame straipsnyje nurodo, kad *Dienynas* surašytas į 23 „tradicinio formato įvairaus storio“ sąsiuvinius (p. 5), kurių numeracija rodytų, jog nuo 1915 m. rašytas tekstas yra išlikęs visas (p. 6). Remdamiesi jos nuomone, matome, jog nėra nė vieno įrašo 1917 m.; niekas neįrašyta ir 1923–1924 m., kai pirmoji Šaulio žmona Kazimiera Celińska (1890–1965) susirgo sunkia liga, buvo gydoma ligoninėje Lenkijoje. Nerašyta 1926 m. Net Lietuvos istorijai svarbiais 1918 m. padarytas tik vienas liepos 20 d. įrašas apie jo ir Antano Smetonos pokalbį su Vokietijos vidaus reikalų ministru Maxu Wallrafu (Ludwig Theodor Ferdinand Max Wallraf, 1859–1941). Šis įrašas – vienas iš ilgesnių *Dienyne* esančių pokalbių atpasakojimų:

Nuėjova A. Smetona ir aš. Įžanginiame pokalbyje pareiškė nepasitenkinimą dėl netikėto Tarybos nutarimo kviešti Urachą Lietuvos karaliumi. Perėjus kalbėti apie šių metų derlių, buvo mūsų pajudintas rekvizicijų klausimas. Be to, buvo tolesniame pasikalbėjime mūsų iškelti: 1) Tarybos biudžeto, 2) departamentų, 3) atstovybės Berlyne ir kiti, 4) ribų klausimas, 5) susisiekimo su Vokietija ir kiti klausimai. Ne tiek pats kalbėjo, kiek klausėsi A. Smetonos. Užkliudžius kolonizacijos klausimą, paklausė, argi, girdi, ir apie Belovežą mes vokiečių katalikų nenorėtume priimti. Pasakėme: ne, nes mes ir savo bežemių turime, todėl ir mūsų emigracija tokia didelė buvo. Priminus apie vokiečių kalbos privalumą pradedamosiose mokyklose, prieš kurių lietuviai privalo protestuoti, patarė mums daugiau pakantumo šiuo karo metu turėti. Ir nepasiduoti negeistinai „tam tikrų sferų“ įtakai. („Jūs mane suprantate...“) „Ich wünsche Ihnen eine gute Regierung, – und wenn sie nach Berlin kommen, besuchen Sie, bitte, mich.“ Kalbėjomės ne daugiau kaip ½ val. Šiandien vakare 6 val. atvažiavo, o rytą ryta išvažiavo. Tai vadinasi *Inspektionsreise in einem Blitzschnellzuge* (p. 67).

Šiuo požiūriu *Dienynas* – neblogas šaltinis istorikams, savo tyrimuose taikantiems žodinės istorijos metodą. Kaip teigia šio metodo taikytoja, „[s]ociologiniuose metodiniuose leidiniuose prie žodinės istorijos šaltinių priskiriami ir pačių asmenų parašyti darbai, t. y. skelbti atsiminimai“³.

Bukaitė įžanginiame straipsnyje neskiria daug dėmesio šaltinio rankraščio *de visu* aptarimui, pasirinkdama rašyti apie dienoraščio rašymo erdvių ir stiliaus kaitą. Publikuojant šaltinį iš rankraščio labai svarbus dalykas – charakterizuoti autografus, kurių, kaip matome, čia – net 23 vienetai. Knygos sudarytoja atskirai jų neaprašo. Tik susipažinę su leidinio gale esančiu Šaulio sąsiuvinų sąrašu (p. 738) su signatūromis, pamatome, kad 11 iš 23 sąsiuvinų neturėjo pavadinimų, o antraštes atstojo užrašų datos (pvz., „1903-06-24–1904-07-14“, „1920-08-03–1922-10-17“, p. 738). Šalti-

³ Masiliauskienė 2010, 44.

nių sąrašas parodo, kad pavadinimas leidiniui buvo paimtas iš 1921–1929 m. atskirai dukrai Birutei Janinai rašyto dienoraščio *Mano dienynas / Dienynas*. Tad jeigu skaitytojas nori sužinoti daugiau informacijos apie autografus, susidaryti platesnį vaizdą, turi jos ieškoti skirtingose knygos vietose.

Kadangi neturime gausiai Lietuvos diplomatų dienoraščių, būtų buvę logiška, pasitelkus užsienio tradiciją, dėmesio skirti žanro aptarimui. Antai JAV konsulo Lietuvoje (1926–1928) Roberto Wayne'o Heingartnerio (1881–1945) dienoraštis *Lithuania in the 1920s. A diplomat's diary*⁴ priskiriamas *journal* užrašų tipui⁵.

Bukaitė, aprašydama dienoraštį, nurodo, kad rankraštį po tėvo mirties saugojo dukra Birutė Janina Čekus (1921–1996), testamentu archyvą palikusi Gargžduose gyvenusiam pusbroliui Česlovui Tarvydui, kuris 2000 m. dalį paveldo perdavė Signatarų namams (p. 8). Galima pastebėti, kad Bukaitė liko nežinomas rankraščio nuorašas, atliktas rašomąja mašinėle. Šiek tiek juos palyginus, matyti, kad aptariamo leidinio ir nuorašo tekstai skiriasi.

Mašinarščio egzempliorius, padarytas per kalnę, įrištas į du tomus, buvo padovanotas Veiviržėnų Jurgio Šaulio gimnazijos muziejui⁶. Jo ilgametė vadovė (1994–2015) mokytoja Irena Urbonienė prieš keletą metų suteikė galimybę šiuo egzemplioriumi pasinaudoti. Mokytoja šios recenzijos autorei sakė, kad nuorašą atliko Šaulio dukra. Kiek iš viso buvo nuorašo kopijų, nėra žinoma.

Pirmojo nuorašo tomo antraštė: „J. Šaulio Dienoraščiai / I dalis / (1915 m. spalio 8 d.–1933 m. gruodžio 31 d.⁷ / psl. 1–359“ (toliau – *ŠDM I*), antrojo tomo antraštė analogiška: „J. Šaulio Dienoraščiai / II dalis / (1934 m. sausio 1 d.–1939 m. rugpjūčio 31 d.) / psl. 359–694“ (toliau – *ŠDM II*). Kaip matyti iš *ŠDM I* antraštės, nebuvo spausdinami pirmųjų metų (1903–1904) užrašai, o *ŠDM II* antraštė rodo, kad gali būti, jog likusi dienoraščio dalis (1939 m. rugsėjo 1 d.–1948 m. spalio 17 d.) irgi nebuvo perrašyta.

Mašinarščio tekste yra visos diakritinės lietuviškos raidės. Palyginus Šaulio mašinarščius su nuorašais būtų galima sužinoti, ar buvo spausdinama tėvo mašinėle. Šaulytė po tėvo mirties iki 1956 m. gyveno Šveicarijoje, o po tais pačiais metais įvykusių tuoktuvių – Detroite. 1946–1956 m. ji dirbo sekretore⁸, tad spausdinti buvo įgudusi. Vis dėlto jai nebuvo lengva spausdinti ir suprasti lietuvišką rankraštį. Pavyzdžiui, pasitaiko išbrauktų žodžių, žodžio viduryje būna tarpų, paliekami tarpai tarp žodžio ir skyrybos ženklo, praleidžiamos ar sumaišomos raidės ir pan. Mašinarštyje tekstas spausdintas stengiantis perteikti originalo teksto kompoziciją puslapyje. Be to, 1919 m. tekstas prasideda pavadinimu „II. Misijos dienynas“ (p. 7), kaip yra ir rankraštyje (p. 738). Pasitaiko, kad perrašinėtoja ne visur tekstą suprato arba sąmoningai „gerino“. Palyginus tik pirmuosius leidinio ir nuorašo puslapius, pastebėta, pavyzdžiui, tokių skirtumų: „pirmievių demokratija“ (p. 61) ir „pirminė de-

4 Heingartner 2009.

5 Liulevicius 2010, 442.

6 Muziejų 1957 m. įkūrė jaunas istorijos mokytojas Antanas Tyla (žr. Urbonienė 2015).

7 Trūksta uždarančiojo skliausto <>.

8 Plečkaitis 2015, 131.

mokratija“ (ŠDM I, p. 2); „Rockefellerio“ (p. 61) ir „Rockefellerio“ (ŠDM I, p. 2); „jiemdviejų“ (p. 62) ir „jiemudviem“ (ŠDM I, p. 2); „p. Antonui Luckevičiui“ (p. 63) ir „p. A. Luchaini“ (ŠDM I, p. 4); „Kalba nuslinko“ (p. 63) ir „Kalba suslinko“ (ŠDM I, p. 4); „Specialė misija Rygon“ (p. 79) ir „Speciali misija Rygon“ (ŠDM I, p. 14); „pas Čakstę“ (p. 79) ir „pas Čakolę“ (ŠDM I, p. 14); „pas Balodį“ (p. 79) ir „pas Sallodį“ (ŠDM I, p. 14). Vis dėlto šis nuorašas svarbus *Dienyno* recepcijos istorijai. *Dienyno* svarba perrašinėtojos buvo suvokiama, buvo siekiama juo dalintis. Tad dienoraštis buvo plačiau skaitomas.

Bukaitė, įžanginio straipsnio poskyryje „Rankraštis klajūnas“ trumpai aptarusi istoriją ir teksto pobūdį (p. 5–8), toliau supažindina skaitytojus su Šaulio „ankstyvosios biografijos štrichai[s]“. Čia (p. 9–12) aprašoma šeima, mokslo metai pas daraktorių Kaltinėnuose, Palangos progimnazijoje ir Vilniaus kunigų seminarijoje bei leidinių redagavimas. Toliau dėmesys sutelkiamas į Šaulio visuomeninę veiklą (p. 13–16).

Didžiausios apimties poskyryje „Europos ir Lietuvos istorijos šaltinis“ (p. 16–38) Bukaitė, jungdama *Dienyno* turinį su kitais šaltiniais, pasakoja apie Šaulio diplomatinę karjerą. Ji pastebi, kad sunku atkurti Šaulio veiklą Pirmojo pasaulinio karo metais (p. 18), tačiau neatkreipia dėmesio, jog Šaulys mini karo meto memuarus (p. 74). Galbūt todėl dienoraštyje trūksta 1914 m. užrašų, o 1915 m. užrašyti tik spalio 8, 9, 20 d. įvykiai; 1916 m. aptinkame tik sausio 11 d. ir balandžio 22 d. įrašus, ir, kaip minėta, iš viso trūksta 1917 m., o 1918 m. – tik vienas įrašas. Kaip autorius nurodo, memuarus jis buvo užbaigęs 1920 m., ir juos ketino siūlyti leidėjams:

Ar begrišiu į kokį valstybės darbą, sunku pasakyti. Stovis vis tebėra nepaaiškėjęs. Reikia palaukti dar. Pinigai išsisėmė jau. Bet turiu pažadėtą kreditą lig 10000 [auksinų?] pas Joną Vailokaitį (Lietuvos ūkio bankas). Tikimos tuo tarpu išlošti bylą su Užsienio reikalų Ministerija, o gal pasiseks parduoti Amerikai ir karo meto memuarai. Šiuo tarpu betgi ir padėtis, ir ūpas nekokie (p. 74).

Galbūt tie memuarai saugomi Pensilvanijos universiteto bibliotekoje, kur yra didelė Šaulio archyvo dalis. Norisi atkreipti dėmesį, kad archyvą tyręs Kostas Ostrauskas Petru Jonikui rašė: „Šaulio b-ka kalbininkams ir literatams yra toks laimikis (istorija ten žydi)“⁹.

Šio poskyrio tekstas rodo, kad autorė *Dienyno* tematika – informuota tyrėja. Jos moksliniai darbai apima XX a. pradžios Lietuvos politiką ir diplomatiją, ir tai atspindi Šaulio veiklos analizėje ano meto Europos įvykių kontekste. Bukaitė *Dienyną* vertina kaip svarbų Europos ir Lietuvos istorijai šaltinį. Galbūt mėginant įvertinti jo turinį ir čia buvo galima pasitelkti Heingartnerio dienoraštį, kuriame jis Šaulį mini 1926 m.¹⁰, kai pastarasis užrašuose nieko nefiksavo. Kai kurie Heingartnerio Lietuvos kultūros ir politikos vertinimai koreliuoja su Šaulio. Pastarasis beveik 10 metų praleidęs Šveicarijoje, keliavęs po kaimynines šalis, pamėgo Vakarų, ir nors pagal pažiūras buvo tikras valstybininkas, bet neretai užrašuose fiksavo, kaip trokšta iš Lietuvos išsiveržti.

⁹ Ostrauskas 1958-07-09.

¹⁰ Heingartner 2009, 56–57.

„Nyku Kaune, nejauku. Kaži ko ilgu, nuobodu. Nėra ūpo nei rašyti, nei dirbti“ (p. 109) – rašė Šaulys 1925 m. Ir Heingartneris pirmuosiuose 1926 m. užrašų puslapiuose rašė, kad tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad žmonės čia civilizuoti¹¹.

Poskyryje „Kasdienybės ir privataus gyvenimo liudijimai“ (p. 38–49) Bukaitė pateikia naujų faktų ir hipotezių. Antai rengėja daro prielaidą, kad Šaulio pirmosios žmonos Kazimieros tėvas gali būti Sławomiras Celiński (1852–1918) – lenkų skulptorius, keramikas ir dekoratorius (p. 40–41). Bukaitė nurodo, kad Celińskių šeima dažnai keldavosi iš vienos vietos į kitą. 1882–1888 m., prieš išvykdami į Sankt Peterburgą, gyveno Grūžiuose (dab. Pasvalio r.), kur Celiński vadovavo dvaro keramikos fabrikui (p. 41). Rusijos nacionalinio muzikos muziejaus interneto puslapyje skelbiama įdomi informacija, kad 1893 m. spalio 25 d. netikėtai mirus kompozitoriui Piotrui Pjyčui Čaikovskiui (Петр Ильич Чайковский), Sławomiras Celiński (Славомир Иосифович Целинский) padarė pomirtinę veido kaukę¹².

Galima paminėti, jog Emmanuelis Swieykowskis knygoje *Pamiętnik Towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych w Krakowie 1854–1904* (1905) pateikia ir kitą dailininko vardo formą – *Sławomilas*, nurodo, kad

CELIŃSKI SŁAWOMIŁ, rzeźbiarz, syn Józefa i Leokadyi z Jaksów Kwiatkowskich, ur. w Warszawie d. 17 maja 1852 r. Rodzice jego w r. 1868 wyjechali z wszystkimi swemi dziećmi do Krakowa, gdzie Sławomił za namową Szynalewskiego wstąpił do Szkoły sztuk pięknych¹³.

Swieykowskis, dėmesį sutelkęs į Celiński meno darbus, mažai skyrė dėmesio šeimai, bet svarbi atrodo nuoroda, kad jo tėvai 1886 m. persikėlė į Krokuvą. Ir nors Celiński vėliau gyveno Varšuvoje, bet žinoma, kad Kazimiera baigė Krokuvos pradžios mokyklą, gimnaziją, 1910–1911 m. vieną medicinos studijų kursą (p. 41).

Bukaitės spėjimą apie tai, kad Kazimieros tėvas gali būti Sławomiras Celiński, man atrodo, sustiprina Eligijaus Railos tyrimas. Raila nurodo, kad 1884 m. rugpjūčio 29 d. Tadas Daugirdas „su Sławomiru Celiński iš Lykšilio išvyko į Vaiguvą, kur ponas Poplawskis, tęsėdamas žodį, nurodė mums kapus“¹⁴. Tadas Daugirdas su Celiński, matyt, susipažino gyvendamas Varšuvoje (1877–1891), o užsimezgas ryšiams, kvietėsi varšuviškį ir į svečius, kai skulptorius gyveno Lietuvoje. Kol kas nėra žinoma, ar Celiński, 1902 m. grįžęs iš kelionių į Varšuvą¹⁵, lankėsi Plemborgo dvare pas Daugirdą, kai ten apsidodavo ir Šaulys.

Apie tai, kad Daugirdas ir Šaulys bendravo ilgesnį laiką, sužinome iš laiškų. Šaulys Povilui Višinskiui rašė: „Važiuoju pas p. Daugirdą pas Ariogalą, kur jo paties tapau pakviestas ant visos vasaros. Tę žadu šiek tiek pasidaruoti liuosiaus, kiek-nors pasiknisinėti prie knygų, užsiimti archeologija ir t. t. Nes važiuoju ne kaipo samdinys, bet

11 Heingartner 2009, 25.

12 Ж. Славомир Иосифович Целинский, „Посмертная маска Петра Ильича Чайковского“ ([https://soundcloud.com/user-593807322/slavomir-iosifovich-tselinskiy-](https://soundcloud.com/user-593807322/slavomir-iosifovich-tselinskiy-posmertnaya-mask-petra-ilicha-chaykovskogo)

[posmertnaya-mask-petra-ilicha-chaykovskogo](https://soundcloud.com/user-593807322/slavomir-iosifovich-tselinskiy-posmertnaya-mask-petra-ilicha-chaykovskogo)).

13 Swieykowski 1905, 37.

14 Raila 2022, 38–39.

15 Ж. Szubert 2002.

kaipo svečias“ ir nurodė adresą – Plemborgo dvarą¹⁶. Kol kas sunku pasakyti, ar Šaulys pas Daugirdą galėjo susipažinti su būsimu uošviu, o per jį galbūt ir su būsima žmona, bet tikėtina, kad Daugirdo dienoraščio *Dziennik badań archeologicznych* antrajame tome (1888–1911) galima būtų rasti atsakymą. Šaulys 1928 m. kovo 4 d. *Dienyno* įrašė pažymėjo: „buvau pasveikinti vardadienio proga pralotą Kazimierą Šaulį, pas kurį radau Vytautą Daugirdą, Tado Daugirdo sūnų, kurį dar pažinau mažu vaiku. Bet iš tėvo lietuvių patrioto – sūnus lenkas, vedas dabar lenkų mėgėjų teatrą“ (p. 116).

Bukaitė, aptardama Šaulio pirmąją santuoką, žinias apie žmoną Kazimierą pateikia daugiausia remdamasi jos gyvenimo aprašymu, skirtu Berno universitetui (p. 41, 108 išnaša), į kurį ji grįžo po pertraukos (1912–1914) 1938 m., kai sveikata pagerėjo. Vytautas Plečkaitis spėjo, kad Šaulys su Kazimiera susipažino paskutiniais studijų metais, jau rašydamas disertaciją¹⁷. Bukaitė jų pažinties klausimo neliečia. Šios recenzijos autorė, pasitekusi Šaulio laiškus Mortai Zauniūtei (Marta Saunus, 1875–1945), pažinties laiką linkusi nukelti į 1905 m. Šaulys 1905 m. liepos 30 d. laiške Zauniūtei rašo, kad jis vyksta iš Berlyno kartu su drauge lenke, kuri nori pamatyti Lietuvą, ir prašo ją pas save apnakvindinti¹⁸; kitame – 1906 m. balandžio 19 d. – laiške jis paminė savo draugės vardą: „[n]etrukus taip pat užvažiuos pas Tamstą viena lenkė, Kazia būsį taip gera Tamista nuvesti pas Duonel-tį. Aš įduosiu jai Tamstai laišką, kad nesibijotum ir priimtum kaipo tikrą žmogų. Ji grįžta Lietuvon (Lietuvoj gimusi) ir žada Lietuvoj dirbti. Su ja susikalbėsi Tamista tik vokiškai (lietuviškai menkai tesupranta)“¹⁹. Iš šio laiško matome, kad Šaulys iš Kazimieros žinojo, jog ji gimusi Lietuvoje, nors jos biografijoje sakoma, kad ji gimė 1890 m. gruodžio 16 d. Peterburge (p. 40). Be to, Šaulys nurodo, kad Kazimiera „lietuviškai menkai tesupranta“. Vadinasi, arba jis ją jau buvo šiek tiek pramokęs lietuviškai, arba ji turėjo kitą progą šią kalbą išmokti. Kaip sakyta, skulptorius Celińskis 1882–1888 m. gyveno Grūžiuose²⁰, o 1889 m. buvo paskirtas Peterburgo imperatoriškosios porceliano gamyklos modeliuotoju. Jei Kazimiera tikrai gimė Lietuvoje, kaip jos gimimo data, matyt, galėjo būti nurodyta krikšto, o ne gimimo diena, kaip ir Šaulio atveju (p. 9).

Nenurodydama šaltinio Bukaitė teigia, kad Kazimiera turėjusi seserį ir keletą brolių (p. 41). 1921 m. kovo 31 d. Šaulys *Dienyne* įrašė: „Paskui tuoj buvau nuėjęs pas Lenkų ambasadorių generolą Skrzyńskį, kurio prašiau paliudyti mano parašo autentiškumą ant įgaliojimo, kuris reikia nusiųsti į Varšuvą p. Vilčinskienei dėl p. Celińskio skulptūros daiktų, kuriuos Kazė yra paveldėjusi kartu su savo broliu Vladu“ (p. 120). Keista, kad Šaulys nemini nei sesers, nei kitų brolių, tik – Vladą. Beje, asmenvardžių rodyklėje prie Władysława Celińskio trūksta nuorodos į 120 puslapį.

Yra išlikę rašytojos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atvirlaiškiai, kuriuos ji siuntė Šauliui į Vadovices, netoli (50 km) Krokuvos. Adresas nurodomas „u. p. K. Sokalskiego“ (1910-07-28; 1911-06-23; 1911-10-3; 1911-10-30; 1912-01-27)²¹.

¹⁶ Šaulys 1902-05-14.

¹⁷ Plečkaitis 2015, 127.

¹⁸ Šaulys 1905-07-30, 147.

¹⁹ Šaulys 1906-04-19, 177.

²⁰ Lenkų skulptoriaus Władysława Gruber-

skio (1873–1933) biogramoje nurodoma,

kad jis skulptūros 1886 m. mokėsi pas

Janą Kryńskį (1850–1890) ir Sławomirą

Celińskį ([Anonimas] 2017).

²¹ Žr. Bončkutė 2013, 446.

Nustačiusi, kas buvo Šaulio uošvis, Bukaitė reikšmingai patikslino jo biografiją. Ateities Šaulio gyvenimo tyrėjams lieka atviras klausimas dėl Kazimieros motinos, jos gimimo datos ir vietos, dėl turėtų brolių ir pan.

Bukaitė pateikia naujų duomenų apie antrąją Šaulio žmoną, Neapolyje gimusią Mafaldą Salvatini (p. 42–45), Berlyno operos primadona, turėjusią gražų dramatiško soprano balsą²². Rengėja, remdamasi ir pačios Salvatini pasakojimu (publikuotu *Dienos naujienose*, 1933-09-26, Nr. 219) (p. 44), nurodo jos tikrąją pavardę, vardus, trumpą biografiją, karjerą, jos pirmąją santuoką, pažintį su Šauliu. Bukaitė pastebi, kad iš skirtingų pasaulių kilusius sutuoktinius jungė panaši vaikystė – „abu buvo našlaičiai iš didelių šeimų, daug pasiekę savo jėgomis, padedant rūpestingiems rėmėjams“ (p. 44).

Poskyryje „Šaltinio publikavimo principai“ (p. 49–51) nurodoma, jog buvo stengtasi išsaugoti „autorius kalbinės raiškos savitumą: tarmines žodžių formas ir ne visada taisyklingas sintaksines konstrukcijas, įterpinius užsienio kalbomis“ (p. 49). Išlaikytas autoriaus pasirinktas datavimo principas; paliktos bendrinių daiktavardžių didžiosios raidės. Skaitytojų patogumui, daugelis autoriaus trumpinių buvo rašomi pilnu žodžiu (p. 49).

Rengėja „Šaltinio publikavimo principuose“ nenurodė, koku būdu Šaulio dienoraštis buvo jungiamas su atskirai dukrai rašytu tekstu, kuris leidinyje išskirtas kursyvu. Taip pat trūksta paaiškinimo dėl komentarų rengimo principų. Bukaitė perspėjo, kad „mažieji komentarai ir patikslinimai pateikti laužtiniuose skliaustuose, daugtaškiais juose pažymėtos neįskaitomos vietos. Platesnius komentarus skaitytojai ras išnašose“ (p. 50). Tačiau skaitytojui būtų aiškiau, jei į tekstą būtų buvę įterpti ne „mažieji“ komentarai, o tekstologinio pobūdžio; dalykiniai, turinio komentarai pateikti išnašose. Neaptarus turinio komentavimo nuostatų, skaitytojui kyla įvairiausių klausimų, susidaro įspūdis, kad komentuojama tik tuomet, kai informacijos pavyko rasti. Pavyzdžiui, beveik visur nurodyti Šaulio žiūrėtų filmų režisieriai ir filmų pasirodymo metai, bet retai nurodoma, kas slypi po kai kuriais kitais pavadinimais. Šaulys mėgo ne tik meną, bet buvo gurmanas. Mėgo lankytis restoranuose, kavinėse, kurių pavadinimai ne tik nurodomi, bet dažnai kartojasi, ir nėra komentuojami. Kadangi pats Šaulys dažnai paliko perdėm sausokus įrašus, gausesni komentarai, autografo tekstą pratęsdami, skaitytojams paliktų stipresnį įspūdį. Juk Šaulys, kaip to meto Europos elito dalis, galėjo leisti sau tik statusą atitinkančių įstaigų lankymą, kur sutikdavo kitus svarbius asmenis, kur lankėsi to meto įžymybės...

Labai skirtingai elgtasi su pavadinimų vertimais. Pavyzdžiui, filmų pavadinimai dažniausiai neverčiami („Wie sag' ich's meinem Mann?“ [p. 278, 649 išnaša]; „Ein Lied Für dich“ [p. 297]; „Saison in Kairo“ [p. 313]; „Ein gewisser Herr Gran“ [p. 314]; „Fräulein Hoffmanns Erzählungen“ [p. 316, 750 išnaša]; „Gruss und Kuss – Veronika“ [p. 317]), bet pasitaiko, kad lietuviškas vertimas pridedamas. Neversta kai kur iš lotynų, prancūzų kalbų. Pavyzdžiui, Šaulys, užrašydamas ekskursijos į Palatino

22 Internetinėje „YouTube“ platformoje galima paklausti Salvatini atliktų vaidmenų įrašų.

kalną rezultatus, atkreipė dėmesį į seną įrašą: „Radome palei Palatino kalną postamentą su parašu, kuris prasideda senojo lotynų kalboj šitaip: ‘Sei deo, sei deivae – sacrum...’ Taigi senieji lotynai taip pat vadino deivę – deiva!“ (p. 85). Komentare paaiškinama akmens su įrašu istorija, tačiau pasigendame posakio vertimo (*Arba dievui, arba deivei – šventiesiems*).

Dienyne minimų asmenvardžių rodyklė su biogramomis apima 104 puslapius. Kadangi Šaulys neretai pavardes trumpino, lietuvinio, žymėjo inicialais, rengėjai nebuvo lengva identifikuoti. Vis dėlto daugelis asmenų nustatyti. Skaitytojai leidinyje kartais ras: „(M. Z. [Morta Zauniūtė])“ (p. 54); „Vincas [Mickevičius-Kapsukas]“ (p. 57); „P-tis [Jonas Vileišis]“; „pas Joną [Biliūną]“ (p. 58), o kitur – „(A-s)“ (p. 54); „pasimatai su D.“ (p. 55); „pažįstami R.“ (p. 55); „buvau pas p. D-nę“ (p. 98). Manytume, kad, pavyzdžiui, identifikuojant jaunystės metais dienoraštyje minimus asmenis buvo galima pasitelkti Šaulio ir jo korespondentų epistoliką, kur cenzūros sumetimais dažnai operuojama pseudonimais, vardų ar pavardžių sutrumpinimais, kurie, tikėtina, kartojasi ir dienoraštyje. Įdomu, kad pats Šaulys dienoraštyje nurodo, jog „[m]ano psichišką padėjimą geriausiai parodytų laikas nuo laiko rašinėti Br. M. Z. laišškai“ (p. 57). Tokia pastaba, atrodo, rašyta ne *ad se ipsum*. Ji rodytų, kad jis gana anksti pajuto artėjantį didžiulį Lietuvos istorijos lūžį ir suvokė savo veiklos reikšmingumą, suprato, kaip svarbu viską dokumentuoti, ir savo *Dienyną* skyrė būsimam istorijos tyrėjui.

Tais atvejais, kai inicialai kartojasi, o pavardė buvo nurodyta tik pirmą kartą, būtų buvę logiška juos ne tik įtraukti į asmenvardžių rodyklę, bet ir rodyklėje atskirai pažymėti. Pavyzdžiui, Mortos Zauniūtės inicialai kartojasi, bet jie asmenvardžių rodyklėje nefigūruoja.

Suabejojau dėl „p. Vilčinskienės“ tapatybės. Dienyno turinys leidžia teigti, kad greičiausiai tekste minimos skirtingos „p. Vilčinskienės“. Viena iš jų gyveno Varšuvoje (p. 120, 132–133), o kita – Kaune. Asmenvardžių rodyklėje įrašyta: „Vilčinskienė (Wilczynska?), H. Vilčinskaitės motina, R. Šaulytės globėja 1925–1929 m. Lenkijoje“ (p. 841). Tačiau *Dienyne* Šaulys rašo:

14. IV. Iš ryto buvo užėjusi p. Vilčinskienė, atvykusi iš Kauno su p. Sleževičiaus rekomendacija. [...] Grįžę suvalgėme vakarienės. Labai malonaus įspūdžio padarė p. Karabinavičienė, graži ir labai inteligentiška ponija, pamėgusi aigiptologiją; daug įdomių mums dalykų papasakojo. Ji kartu su tėvu ir p. Vilčinskiene bei p. Gustaityte išvykta į Neapolį (p. 121);

24. IV. [...] 10.05 val. išvyko pp. Jankauskai ir p. Vilčinskienė Kaunan pro Genują–Milaną–Miuncheną–Berlyną (p. 122–123).

O kitose dviejose vietose iš turinio matome, jog kalbama apie dukrą Birutę globojusią moterį. 1921 m. kovo 31 d. Šaulys įrašė:

Paskui tuoj buvau nuėjęs pas Lenkų ambasadorių generolą Skrzyński, kurio prašiau paliudyti mano parašo autentiškumą ant įgaliojimo, kuris reikia nusiųsti į Varšuvą p. Vilčinskienei dėl p. Celińskio skulptūros daiktų, kuriuos Kazė yra paveldėjusi kartu su savo broliu Vladu (p. 120);

31. X. Šiandien po pietų atvažiavo iš Florencijos p. Vilčinskienė.
 13. XI. Šiandien su p. Vilčinskiene ir p. Minoševskaite buvome išvažiavę į Kastel Gandolfą ir Nemį (p. 132);
 1. XII. Šį vakarą išvažiuoja p. Vilčinskienė, subuvusi pas mane nuo 31. X. Sutarėva, kad Birutė atvyks pas mane ne vėliau kaip 15. I. 1929 (p. 133).

Bukaitės parengtas ir paskelbtas ilgai klajojusio, atskiruose sąsiuvinuose surašyto *Dienyno* tekstas – svarbus daugeliu požiūriu, todėl turėtų sudominti ir specialistus, ir visus, besidominčius Lietuvos atgimimo istorija, politika, diplomatijos raida, kultūra ir kt. Šaulio *Dienynas* atspindi XIX a. pabaigos–XX a. pradžios asmenybės tapatumo kaitą, siekį išsiveržti iš paveldėto valstiečių luomo, kaimo kultūros ir tradicijų. Šaulys, dirbęs ne vienoje Vakarų Europos valstybėje, buvo anuometinio vakarietiško elito dalis. Todėl dienoraštį įdomu skaityti kaip tuometinės europinės istorijos, politikos, diplomatijos, kultūros ir mokslo reprezentantą.

Literatūra ir šaltiniai:

- [ANONIMAS,] 2017: „Władysław Gruberski (1873–1933) ‘Profil kobiecy’“, CONNAISSEUR Salon Dzieł Sztuki, Kraków ([http://koneserkrakow.allegromat.pl/aukcja_7034440040_W%25C5%2582._GRUBERSKI_\(1873_1933\)_‘Profil’_KoneserKrakow.html](http://koneserkrakow.allegromat.pl/aukcja_7034440040_W%25C5%2582._GRUBERSKI_(1873_1933)_‘Profil’_KoneserKrakow.html)).
- BONČKUTĖ, ROMA, 2013: „Sofijos Pšibiliauskienės (Lazdynų Pelėdos), Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Vilhelmo Storosto (Vydūno) laišakai Klaipėdos universiteto bibliotekos Kazio Pemkaus fonde“, *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, sudarytojas Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 327–472.
- HEINGARTNER, ROBERT WAYNE, 2009: *Lithuania in the 1920s. A diplomat's diary*, Introduction and Commentary by Alfred Erich Senn, Amsterdam, New York: Rodopi.
- KANIAVIENĖ, DAINORA, 2014: *Jurgio Šaulio literatūrinė publicistika (1899–1917)* (baigiamasis magistro darbas), Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- LIULEVICIUS, VEJAS GABRIEL, 2010: „Robert W. Heingartner: Lithuania in the 1920s. A Diplomat's Diary. Introduction and Commentary by Alfred Erich Senn. (On the Boundary of Two Worlds. Identity, Freedom, and Moral Imagination in the Baltics, Bd. 19.) Rodopi. Amsterdam – New York 2009. 279 S. ISBN 978-90-420-2760-2“, *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 59(3), 442–443.
- MASILIAUSKIENĖ, DAIVA, 2010: „Žodinė istorija ir jos taikymo galimybės buvusių Rytprūsių pokario istorijos tyrimuose“, *Istorija* 3, 43–53.
- OSTRAUSKAS, KOSTAS, 1958-07-09: Laiškas Petruui Jonikui; Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių sektorius, Dr. Kazio Pemkaus biblioteka-archyvas: f. 2.
- PLEČKAITIS, VYTAUTAS, 2015: *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys. Demokratas, valstybininkas, diplomatas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- RAILA, ELIGIJUS, 2022: „Tado Daugirdo veikla Varšuvoje (1877–1891 metais): nuo dailiniko iki archeologo“, *Lietuvos istorijos studijos* 49, 30–42.
- SAFRONOVAS, VASILIJUS (sud.), 2023: *1923-ieji. Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos. Dalyviai ir jų liudijimai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

- SWIEYKOWSKI, EMMANUEL, 1905: „Sławomil Celiński“, *Pamiętnik Towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych w Krakowie 1854–1904. Pięćdziesiąt lat działalności. Dla ojczystej sztuki*. Wydanie drugie, Nakładem Towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych w Krakowie, Kraków: Druk W. L. Anczyca i Spółki, 37–39 (<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=24755>).
- ŠDM I – J. Šaulio Dienoraščiai / I dalis / (1915 m. spalio 8 d.–1933 m. gruodžio 31 d.) / psl. 1–359; Veiviržėnų Jurgio Šaulio gimnazijos muziejus (mašinėraštis).
- ŠDM II – J. Šaulio Dienoraščiai / II dalis / (1934 m. sausio 1 d.–1939 m. rugpjūčio 31 d.) / psl. 359–694; Veiviržėnų Jurgio Šaulio gimnazijos muziejus (mašinėraštis).
- ŠAULYS, JURGIS, 1902-05-14: Laiškas Povilui Višinskiui; VUB RS: f. 1 – E 75.
- ŠAULYS, JURGIS, 1905-07-30: Laiškas Mortai Zauniūtei, *Jurgio Šaulio laišakai iš „Varpo“ ir „Ūkininko“ redakcijos archyvo (1903–1907)*; VUB RS: f. 1 – F 472, 147.
- ŠAULYS, JURGIS, 1906-04-19: Laiškas Mortai Zauniūtei, *Jurgio Šaulio laišakai iš „Varpo“ ir „Ūkininko“ redakcijos archyvo (1903–1907)*; VUB RS: f. 1– F 472, 177.
- SZUBERT, PIOTR, 2002: „Sławomir Celiński 17.05.1852–14.05.1918“ (<https://culture.pl/pl/tworca/slawomir-celinski>).
- VYDŪNAS 1911-07-23: Laiškas Jurgiui Šauliui; Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių sektorius: f. 2 (rankraščio atšvietas).
- URBONIENĖ, IRENA, 2015: „Muziejus“, *Veiviržėnų Jurgio Šaulio gimnazija* (<https://www.veivirzenugimnazija.lt/veiklos-sritys/muziejus/>).

ROMA BONČKUTĖ
Filologijos katedra
Klaipėdos universitetas
Salomėjos Nėries g. 5
LT-92227 Klaipėda, Lietuva

Gauta 2023 m. liepos 9 d.

Tekstologijos skyrius
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6
LT-10308 Vilnius, Lietuva
el. p.: romabonckute@gmail.com